

Een contextuele confessie voor Pygmee Christenen.

Een respons

Door Dr. Bernhard J.G. Reitsma

Wanneer mensen tot geloof komen is het gevaar dat een bekering aan de oppervlakte blijft steken. Voor echte verandering, heb ik van Floyd Mc Clung geleerd, is het nodig dat onze ‘core values’ vernieuwd worden, die zaken, die de motor vormen voor ons doen en denken. Dat gaat echter wel diep, want het zijn de basispatronen uit onze cultuur, die we vanaf onze geboorte inademen en opzuigen. Het zijn die principes die zijn ingebrand als de data op een cd. Dergelijke structuren raken we niet makkelijk kwijt, zelfs niet wanneer mensen hun leven aan Jezus geven. Daar zijn – zo blijkt uit het artikel van Van den Toren – ook de zendelingen in de Centraal Afrikaanse Republiek tegen aan gelopen in hun werk onder Pygmeëën. Het heeft tijd nodig voor mensen hun vertrouwde en soms magische rituelen, waarmee ze geleerd hebben zich te beschermen tegen de bedreigingen van de wereld, los kunnen laten. Anders gezegd, wanneer een Pygmeë uit zijn religieuze (en culturele) systeem is gestapt, is het religieuze systeem nog niet uit de Pygmeë. Hetzelfde geldt overigens voor ons in het Westen, maar wij zijn ons daar niet altijd zo van bewust als in het regenwoud in Afrika. Het artikel van Van den Toren bepaalt mij er ook weer bij, dat wij onze core values regelmatig eens tegen het licht zouden moeten houden.

Het getuigt van wijsheid en inzicht, dat de leiders van het werk onder de Pygmeëen hebben gezien dat een contextuele discipelschapstraining nodig is om het geloof van de jonge christenen te verdiepen. Om de diepere lagen van hun bestaan te bereiken is tijd nodig. Nu gaat het – zo merkt Van den Toren terecht op – bij die contextualisatie niet enkel om de toepassing van een soort universele en neutrale kern van het geloof in een nieuw culturele context. Ook de inhoud van het geloof krijgt in een andere context een ander accent of karakter. Het Christelijk geloof is een nieuwe context geen ander geloof, maar wel anders. Daarom heeft men zich gericht op het opstellen van een contextuele geloofsbelijdenis.

In eerste instantie was ik vrij positief over het artikel van Van den Toren. Het is inderdaad zo dat vele niet-Westerlingen het Evangelie hebben ontvangen als ‘antwoord op Westerse vragen en in het kader van een westers wereldbeeld’. En hoewel het in de moderne zendingswetenschap bijna een open deur lijkt, is het toch zeker niet vanzelfsprekend dat er gezocht wordt naar een contextuele manier van geloven. Er zijn nog al wat plaatsen waar nog steeds een Westerse geloofsbeleving (inclusief geloofsbelijdenissen en Hillsong muziek) eenvoudig worden overgezet in een andere taal en context. Daarom is het in mijn beleving een flinke stap vooruit voor een christelijke pygmeëën gemeenschap, dat er op deze wijze gewerkt wordt aan contextualisatie.

In tweede instantie kreeg ik echter toch ook vragen bij het stuk. Nu voelt het uiterst ongepast om op een product van een intensief en uiterst contextueel proces commentaar te geven. Het gaat om iets dat niet zomaar academisch kan worden bekritiseerd. Bovendien ben ik een buitenstaander die maar ten dele iets begrijpt van de Afrikaanse context en nog veel minder van de Pygmeëën cultuur. Toch kan het waardevol zijn een en ander kritisch te evalueren, vooral omdat het gaat over een existentiële kwestie, die ook elders speelt. Wellicht is het ook wel juist de afstand, die deze kritische reflectie mogelijk maakt, waarbij vanzelfsprekend mijn respect voor de belijdenis overeind blijft.

1. Het middel, de confessie

a. Geforceerd.

Hoewel de motivatie om te komen tot een Pygmeëse confessie van het christelijk geloof helder is – het verschaffen van een framework voor discipelschap-training

– komt het geheel me toch wat kunstmatig over. In mijn ogen werden belijdenissen nooit gepland geschreven, maar waren het uitingen van aangevochten geloofsvisies. Een belijdenis verwoordde kernachtig waar het in de controverse met andere opvattingen nu juist om ging. De basisbelijdenis van het apostolicum was gegroeid uit de belijdenis ‘Jezus is Heer’, die precies weergaf waar het voor Christenen in het Romeinse Rijk op aankwam. Voor zover ik het kan zien is het apostolicum geen ‘grid’ geweest voor de educatie van christenen, maar – zoals Van den Toren stelt – gegroeid uit dat onderwijs. Het was een neerslag van wat mensen blijkbaar in de loop der tijd als essentieel waren gaan zien. Ook de klassieke belijdenissen die op concilies tot stand kwamen, hadden altijd een specifieke aanleiding, namelijk de strijd over wat orthodox geloof was. Geen van deze confessiones was echter bedoeld als ‘grid’ voor de educatie van jonge christenen. In hoeverre de gereformeerde drie formulieren van enigheid op dit algemene patroon een uitzondering vormen valt te bezien. In ieder geval komt het besluit om een belijdenis te schrijven met het oog op discipelschap mij wat geforceerd over.

b. Adequaat?

Daarmee kom ik bij mijn tweede punt. Ik vraag me namelijk af of het opstellen van een belijdenis nu het juiste instrument is om een diepere laag te bereiken in het trainen van jong-gelovigen. Zoals gezegd gaat het in belijdenissen om de kernachtige proclamatie van datgene waar christenen voor staan. Maar wil je dat gebruiken om ook de core values van mensen te beïnvloeden, dan lijkt me dat niet adequaat. Je kunt belijden dat er maar één God is en dat voorvaderen niet vereerd mogen worden en geen invloed hebben. Maar als puntje bij paaltje komt en mensen bang zijn dat hen iets verkeers zal overkomen, zijn voorvaderen gevoelsmatig net iets dichterbij dan de abstracte schepper van Hemel en Aarde, zelfs als Hij zich in Christus heeft geopenbaard. De voorvaderen zijn om zo te zeggen tastbaar, God niet. Een proces van discipelschapstraining heeft voor alles te maken met ‘formacion’, vorming en training van mensen door ervaring en oefening. Een belijdenis kan hoogstens aangeven welke cruciale issues er zijn, de kerk zal verder moeten beschrijven hoe die uitgangspunten een rol kunnen spelen in training. Als de confessie die kaders beschrijft, kan het zinvol zijn.

2. Structuur en inhoud

Het uitgangspunt voor de contextuele belijdenis voor Pygmeese Christenen is, dat deze geen antwoord moet geven op Westerse vragen, maar zich richt op die issues die spelen in de dagelijkse beleving van Pygmeeën. Dat moet het eigene zijn van de belijdenis: een expressie óók van de *inhoud* van de geloofsleer in een niet-westerse context. De beschrijving van de Pygmeeën cultuur en wat daar speelt door Van den Toren is veelbelovend. Toch valt de daadwerkelijke inhoud van de belijdenis – na het lezen van wat de cruciale culturele issues zijn voor Pygmeeën – wat tegen. Het geheel is minder verrassend en nieuw dan ik had verwacht, misschien wel omdat het toch nog erg Westers is. Op twee punten:

a. *Structuur.*

Om te beginnen volgt de gehele structuur van de belijdenis duidelijk het patroon volgt van de meeste Westerse belijdenissen, schepping, zondeval, verlossing en eeuwig leven. Die structuur wordt weliswaar op bepaalde punten in woordgebruik (bijv. God is Komba) en onderwerpen (machten/voorvaderen) doorvertaald naar

de specifieke context van de Pygmeëën, maar het geheel lijkt toch uit een andere samenhang op te komen. Nu is deze structuur niet per definitie ongeschikt voor contextualisatie, maar ik mis de bewuste reflectie daarop. Moet het wel zo? Als inderdaad ook de kernzaken van het geloof zelf in een andere cultuur een andere gestalte zouden kunnen of moeten krijgen, dan is dat een reële vraag. Wanneer Pygmeëën zo pragmatisch denken en geloven, dan zou het bijvoorbeeld ook heel goed mogelijk kunnen zijn in te zetten bij wat God in Christus nu werkelijk betekent voor een Pygmeëën stam die probeert te overleven in het regenwoud vol met machten en tovenaars. Veel niet-Westerse volken hebben een hele korte termijn blik en wat er over een jaar of langer gebeurt is irrelevant en hangt er vooral van af of de stam vandaag overleeft. In die context kan het zinvol zijn om concreet te starten met de belijdenis dat God uit is op het overleven van de Pygmeëën stam. Dankzij God is er hoop en toekomst. Natuurlijk wil ik als logisch en rationeel ingesteld westerling eerst weten wie die God is en waarom Hij überhaupt iets voor mij zou moeten betekenen, maar het is helemaal niet gezegd dat dit ook geldt voor Pygmeëën. Pas wanneer ze Christus hebben leren kennen als mens als zij zelf, misschien zelfs als de ware Pygmeë, kunnen ze gaan erkennen dat Hij ook de schepper van de Pygmeëën is. Zo wordt het beeld van God meer ingevuld. Want God is niet als Komba, en Jezus is niet als Komba, maar Komba is als Jezus. Daarom is het ook theologisch niet verkeerd om te starten bij Christus.

Nu ken ik de cultuur van de Pygmeëën onvoldoende en het kan heel goed zijn dat deze suggesties niet aansluiten, maar het is slechts bedoeld als illustratie dat de hele structuur en opzet van de belijdenis mij niet zo contextueel aandoet. Er zijn vele andere structurele opties voor de cultuur van de Pygmeëën.

b. Inhoud

Ook wat de inhoud betreft komt de belijdenis voor mij Westers over.. Dat geldt met name op twee punten.

i. gemeenschap

In de eerste plaats is – zo blijkt uit het artikel van Van den Toren – de gemeenschap van de Pygmeëën, het stamverband, erg belangrijk. Het overleven van het stamverband in het regenwoud is het belangrijkste wat er is. Nu kan ik uit de beschrijving van Van den Toren niet helemaal afleiden hoe de verhouding tussen individu en gemeenschap is, maar de band met familie is – zo stelt hij – belangrijker dan de relatie met God. Als dat zo is, valt het me toch op, dat de belijdenis wel erg ‘individueel’ gericht is. De opmerking bijvoorbeeld, dat de identiteit van Pygmeëën meer bepaald wordt door het stamverband dan door hun relatie met God, verraadt in de beschrijving van Van den Toren onbewust toch een zeer Westers, Evangelisch individualistische instelling. In veel niet-Westerse culturen is het zo, dat het individu alleen bestaat vanwege de plaats in het geheel van de gemeenschap: ‘ik ben, omdat wij zijn’.

Dat is niet per se een onbijbels principe, integendeel. Het is niet voor niets, dat God een geschiedenis met een volk gaat en niet met individuen. De essentie van het geloof is dus ook niet om de gemeenschap uit te spelen tegen het individu, maar om te laten zien wat echte gemeenschap betekent. Zoals wij in het Westen vaak benadrukken dat een mens als individu pas werkelijk tot zijn bestemming komt in relatie tot God – ik kan pas echt mezelf zijn als ik Jezus volg – zo zou in dit verband benadrukt moeten worden dat de

gemeenschap pas tot zijn bestemming komt in relatie tot God. De ware gemeenschap is die gemeenschap waar God woont. Zo kan contextueel begrijpelijk gemaakt worden waar het in het Evangelie om gaat. In *die* context kan ook in gegaan worden op het feit dat de natuurlijke gemeenschap (zoals de natuurlijke mens in individuele zin) een belemmering kan vormen voor de relatie met God (in gemeenschappelijke zin). En dat Vader, Moeder, en ‘extended family’ soms verlaten moeten worden om bij de ware gemeenschap te kunnen behoren.

In die zin kan de verkiezing van Israël ook een belangrijke rol spelen, omdat het aangeeft dat God uit is op de redding van een gemeenschap en dat het heil op exemplarische wijze tot ons komt in Christus (Lesslie Newbigin). Daarin vindt een mens dan ook zijn ware bestemming, wordt afgerekend met minderwaardigheidsgevoel e.d. In de belijdenis wordt de verkiezing van de universele gemeenschap zo lijkt het uitgespeeld tegen het kleine verband van de stam. Dat zou vanuit een niet-Westers perspectief, zoals we dat ook in het Oude en Nieuwe Testamen aantreffen, mogelijk niet nodig zijn.

ii. Aard van het heil

Een tweede aspect van het Westerse karakter van de belijdenis is, dat heil vooral beschreven wordt in termen van bevrijding van zonde en schuld. Nu is dat vanzelfsprekend een belangrijke notie in de Schrift, maar niet de enige. Er zijn twee andere, gelijkwaardige hoofdlijnen, namelijk die van het opheffen van schaamte en het herstel van eer aan de ene kant en de overwinning van angst en het ontvangen van vrede aan de andere. Het is zelfs de vraag of in de Bijbel, in de context van het Midden Oosten, met name de thematiek van eer en schaamte niet belangrijker is dan schuld en vergeving. Het probleem in deze wereld is, dat de eer van God en van mensen is aangetast. De mens wordt gekenmerkt door een diepe schaamte, de eer is weg (ikabod) omdat God niet is geëerd als God. Het eerste wat er staat over Adam en Eva in het paradijs na de zondeval, is dat ze zich schaamden voor elkaar. En het eerste dat God doet is het maken van klederen van dierenvellen om hun schaamte te bedekken. Het offer dat daarvoor nodig is, herstelt allereerst de gebroken eer. Zo gaat deze lijn eigenlijk door de heel de schrift heen. Hetzelfde geldt voor de angst voor de machten van kwaad en onheil. Alle mensen die door God geroepen zijn om deel uit te maken van Gods heilsplan worden aangesproken met: ‘vrees niet’ of ‘vrede’.

In wat ik uit de beschrijving van de Pygmeeën cultuur door Van den Toren begrijp, zijn de elementen van ‘eer/schaamte’ en ‘angst/vrede’ (of bedreiging en overwinning) veel belangrijker dan ‘overtreding en straf’. Dat wil niet zeggen dat zonde niet ter sprake gebracht kan worden, maar alleen in relatie tot de twee andere thema’s. Wil het Evangelie contextueel en diepgaand gecommuniceerd worden, dan zal het in eerste instantie om die thema’s moeten gaan. Vandaar uit kan dan ook over zonde, straf en vergeving gesproken moeten worden.¹

3. Conclusie

Het is wel duidelijk, dat een echte contextualisering van het Evangelie wezenlijk is voor de kracht van een nieuwe christelijke gemeente op het zendingsveld. Tegelijk is ook duidelijk, dat het niet eenvoudig is, een dergelijke contextualisering tot stand te brengen. Degenen die dit soort processen in gang zetten en begeleiden zijn vaak Westerlingen en

de lokale gelovigen die het oppakken zijn nog al eens door Westerlingen of in het Westen getraind. Het gaat dan ook om een lang proces van inculturatie, waarbij lokale christenen steeds meer de fakkel moeten overnemen van westerlingen en stap voor stap moeten leren verwoorden wat Evangelie nu precies inhoudt in hun eigen cultuur, in beelden en begrippen die ontleent zijn aan hun eigen context. Misschien duurt het één of meer generaties, voor lokale christenen hun westerse scholing voldoende hebben verwerkt om ook een echt lokale belijdenis op te stellen. De belijdenis zoals die er nu ligt heeft daarbij een grote waarde, maar wel als eerste – zeer voorlopige fase – in een veel langer durend proces.

ⁱ Zie voor een beschrijving van deze drie kerntypen van cultuur en hun aanwezigheid in het bijbelgestuigenis, R. Muller, *Honour and Shame. Unlocking the Door*, nu verwerkt in *The Messenger, The Message & The Community Three Critical Issues for the Cross-Cultural Church-Planter*, Saskatchewan (Can.), 2006.